

Nowy człowiek

Materiał składa się z sekcji:

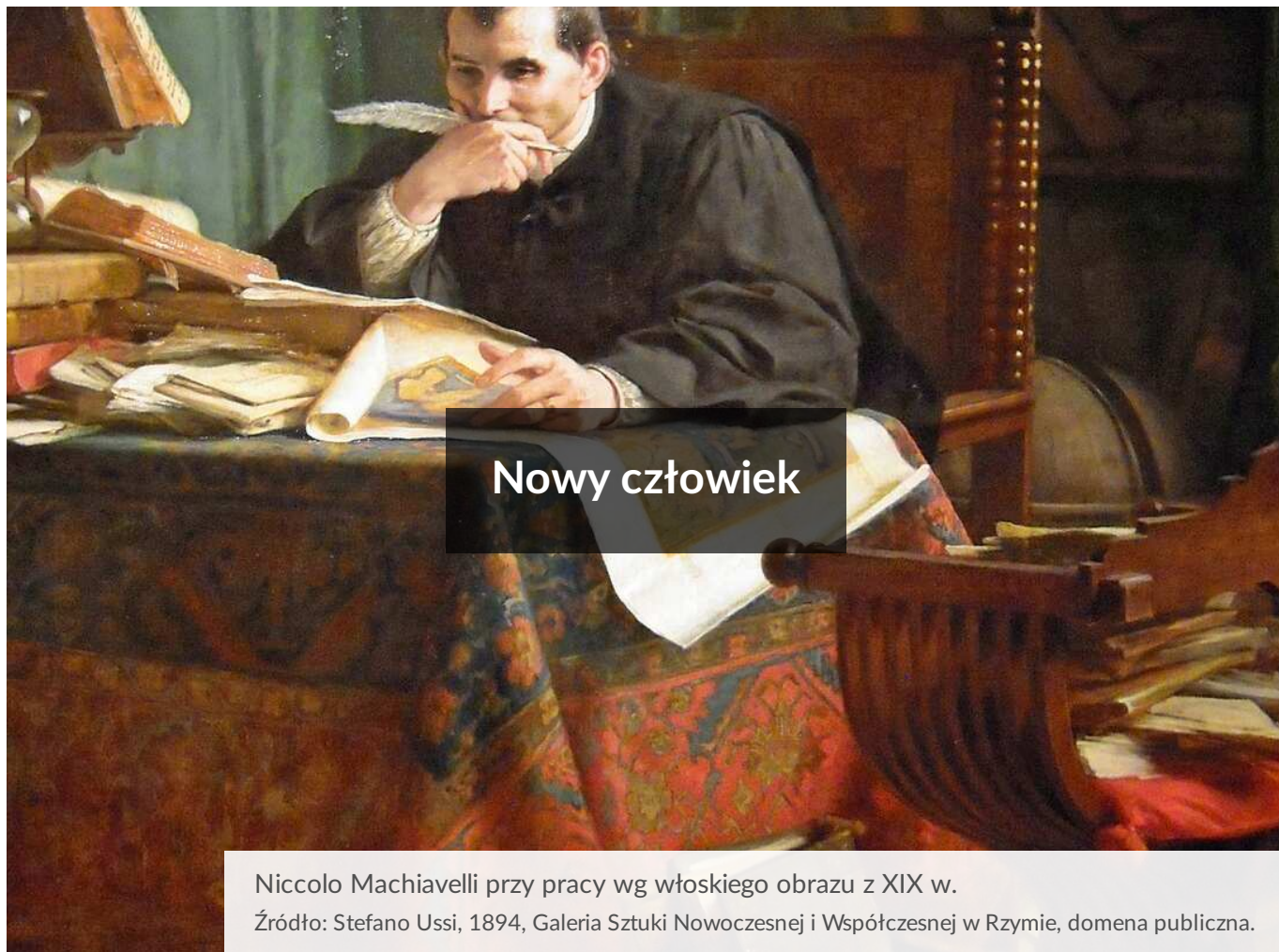
„Nowe wzorce osobowe”, „Sprzeciw wobec nowych ideałów”, „Renesansowa religijność”, „Rycerz ciągle obecny, choć inaczej”, „Ideal władcy i społeczeństwa”, „Rycerz – dworzanin”, „Renesansowe ścieżki kariery”, „Mecenat panujących”, „Nowa sztuka”, „Michał Anioł – człowiek renesansu”, „Leonardo da Vinci, Rafael Santi i inni”, „Na północ od Alp”.

Materiał zawiera:

47 ilustracji (fotografii, obrazów, rysunków), 2 ćwiczenia, w tym 2 interaktywne, 21 polecenia.

Bibliografia:

- Źródło: Pär Lagerkvist, *Karzeł*, tłum. Zygmunt Łanowski, 1993.
- Źródło: Jan Długosz, *Insignia seu Clenodia Regis et Regni Poloniae. Z kodeksu kórnickiego*, tłum. Marciniak, Poznań 1885, s. 25.

Nowy człowiek

Niccolo Machiavelli przy pracy wg włoskiego obrazu z XIX w.

Źródło: Stefano Ussi, 1894, Galeria Sztuki Nowoczesnej i Współczesnej w Rzymie, domena publiczna.

Wprowadzenie

((Pär Lagerkvist

Karzeł

Renesansowy dwór w Italii. Dworski karzeł podgląda nowego gościa księcia, starszego mężczyznę o imieniu Bernardo.

Jest niewiarygodnie ciekawy. (...) Potrafi też godzinami obserwować lot ptaków, jak gdyby to też było czymś niezwykłym. Nawet głowy morderców i złodziei, wbite na haki przed bramą zamkową i tak stare, że nikt ich już nie darzy ani jednym spojrzeniem, może długo oglądać jak przedziwne zagadki i szkicować srebrnym rysikiem. A gdy kilka dni temu na placu przed zamkiem powieszono Franceska, był przy tym i przyglądał się egzekucji, stojąc na samym przodzie, pośród dziatwy, aby dobrze wszystko widzieć. A nocami patrzy w gwiazdy. (...) Chodzą dziwne słuchy, że skłonił księcia, aby oddał mu zwłoki

Franceska, chce je pokrajać, by zobaczyć, jak człowiek wygląda w środku. To nie może być prawda. (...)

Nigdy nie widziałem czegoś tak wstrętnego, nie, nigdy nawet nie umiałbym sobie wyobrazić czegoś tak obrzydliwego jak wnętrzości ludzkie. A on stał pochylony nad nimi i studiował je z napiętą ciekawością, i właśnie wykrawał coś ostrożnie z okolicy serca malusieńkim nożykiem. Był tym tak pochłonięty, że nawet nie zauważył, iż wszedłem do komnaty. Zdawało się, że nie istnieje dla niego nic prócz tego obrzydlistwa, którym się zajmował. W końcu jednak podniósł głowę i spojrzał na mnie z szczęśliwym błyskiem w oczach. Twarz jego była pełna uniesienia, jak gdyby przeżywał uroczysty moment.

Źródło: Pär Lagerkvist, *Karzeł*, tłum. Zygmunt Łanowski, 1993.

Polecenie 1

To fragment słynnej powieści laureata literackiej nagrody Nobla, Pära Lagerkvista [czyt.: para logierkwista], pt. 'Karzeł'.

- Określ, kto może kryć się pod postacią Bernarda?
- Napisz, czy w XV wieku sekcje zwłok były dozwolone.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Kiedy to było?

Oś czasu – nowy człowiek

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ćwiczenie 1

Jakie ideały człowieka propagowano w średniowieczu? Zaznacz prawidłowe odpowiedzi.

☐ rycerz

☐ handlarz

☐ skromna kobieta

☐ elegant

☐ eremita

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 2

Jak sądzisz, dzięki przedstawicielom jakich stanów społecznych mogły być realizowane propagowane w średniowieczu wzorce? Określ, dla których stanów społecznych nie wypracowano w średniowieczu 'dobrych' wzorców osobowych.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Nowe wzorce osobowe

Spółeczeństwo miast włoskich w XIV i XV w. wzbogaciło się na tyle, że dysponowało środkami finansowymi umożliwiającymi przeznaczenie części dochodów na luksusowe dobra i zaspokajanie tzw. wyższych potrzeb, niezwiązanych z poczuciem bezpieczeństwa materialnego (jedzenie, spanie, ubranie) czy duchowego (zbawienie, wiara, modlitwa). W tych warunkach ukształtował się nowy wzorzec człowieka, jednostki dążącej do poznania siebie i otaczającego świata, wyróżniającego się z otoczenia dzięki własnemu lub tworzonemu pięknu czy mądrości. Ten nowy wzorzec nie był realizowany ani kosztem, ani w opozycji do dawnych wzorców osobowych. Wzbogaceni mieszczenie - wielcy patrycjusze chcieli być wzorowymi rycerzami i dostąpić zbawienia. Te dwie ścieżki biegły obok siebie.

Cudowne uzdrowienie córki Benvegudo z San Polo

Źródło: Giovanni di Niccolò Mansueti, tempera na płótnie, Gallerie dell'Accademia w Wenecji, domena publiczna.

Sprzeciw wobec nowych ideałów

Nie obyło się bez konfliktów. Kościół początkowo z niepokojem obserwował fascynację pogańskim antykiem z jego wielobóstwem i zapatrzeniem w jednostkę ludzką. Szybko jednak przekonano się, że nie stanowi to zagrożenia dla chrześcijaństwa i wiary, więc hierarchowie kościoła stali się gorącymi zwolennikami poszukiwań 'starożytności'. Z drugiej strony u części duchowieństwa narastało krytycznie nastawienie do nadmiernych bogactw i ich nadużywania, co rodziło **nowe ruchy monastyczne (zakonne)**. Powstawały zakony związane z miastami, ale jednocześnie żebracze, opierające się na datkach i religijności mieszczan (np. **franciszkanie**), jak również ruchy zwalczające zbytek i bezbożne odejście od ascezy. Do najsłynniejszych tego typu wystąpień doszło w najbardziej 'renesansowym' z miast włoskich - Florencji. Wiązały się one z działalnością mnicha [Girolamo Savonaroli](#) [czyt.: dzirolamo sawonarola], który wzywał (i to z powodzeniem) do wyrzeczenia się bogactw, a nawet niszczenia zdrożnych oznak luksusu (dzieł sztuki, obrazów o treści niechrześcijańskiej itd.).

Jeden z bardziej znanych portretów autorstwa Rafaela namalowany w latach 1518-1519 r. Papież siedzi otoczony kardynałami, a jednocześnie krewnymi: Giulio de Medici i Luigi de Rossi . Obraz przechowywany jest w galerii Uffizi we Florencji, założonej przez ród Medyceuszy (Medici). Leon X zasłynął jako mecenas artystyczny. Zatrudniał Michała Anioła, Rafaela Santi czy Donato Bramante m.in. przy wznowionych pracach nad wznoszeniem nowej bazyliki św. Piotra w Rzymie. Za czasów Leona X doszło do wystąpienia Lutra i nastąpił rozłam w zachodnioeuropejskim Kościele

Źródło: Raphael, *Papież Leon X*, 1518, malunek tablicowy, Uffizi Gallery, domena publiczna.

Polecenie 3

Nominowanie swoich krewnych na stanowiska publiczne nazywamy **nepotyzmem**. Określenie to pochodzi od słowa 'nepos', co po łacinie znaczy 'wnuk' lub 'bratanek'.

Przyjrzyj się portretowi papieża. Wyjaśnij, dlaczego został namalowany z rodziną oraz jakie wnioski można z tego wyciągnąć.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Savonarola głoszący kazanie przeciwko rozrzutności

Źródło: Ludwig von Langenmantel, 1879, domena publiczna.

Polecenie 4

Na podstawie sceny przedstawionej na obrazie uzasadnij stwierdzenie, iż kazania Savonaroli. wywoływały duże zainteresowanie ówczesnego społeczeństwa.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

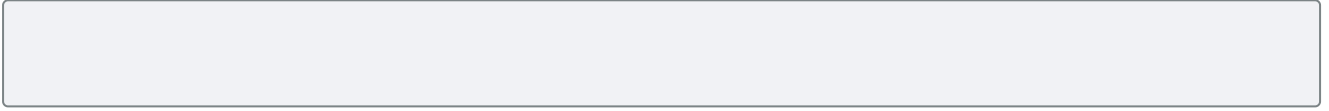
Polecenie 5

Nazwij elementy, które leżą u stóp mnicha.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 6

Określ stosunek grupy osób, stojących na obrazie pod kolumną, do kazań głoszonych przez mnicha.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Renesansowa religijność

Jakie typy osobowości preferowano zatem w renesansie?

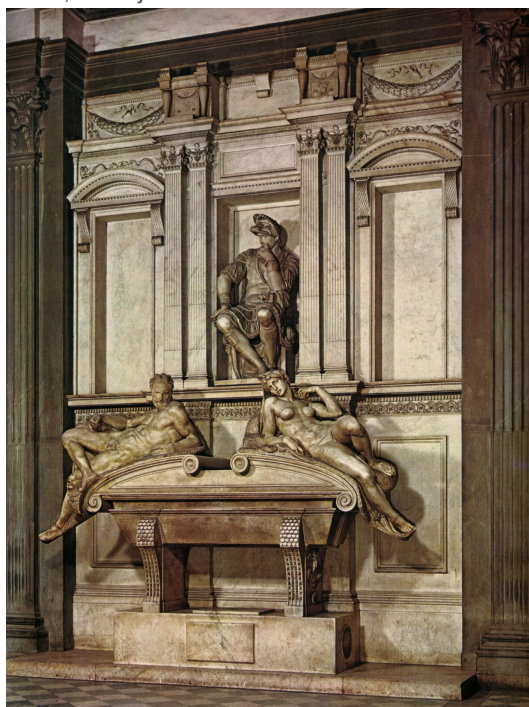
Z pewnością ciągle były żywe dawne ideały, choć uległy znaczącym przeobrażeniom. Inne były formy wyrażania głębokiej jak dawniej wiary. Pojawiła się potrzeba upiększania miejsca kultu, traktowana jako przejaw głębokiej religijności. Fundacje na rzecz Kościoła były jakby publicznym wyznaniem wiary. Jednocześnie zabiegano o to, by wszyscy znali i podziwiali religijność fundatorów. Miało to wielki wpływ na rozwój sztuki sakralnej: rozbudowywano kościoły, fundowano nowe kaplice, wnętrza dekorowano wspaniałymi dziełami malarskimi i rzeźbiarskimi, dobudowywano potężne kopuły i zdobiono fasady świątyń.

Z drugiej strony miejsce dawnego ideału **ascety** zajął teraz religijny **reformator**, osoba głęboko wierząca, poszukująca zgodności między zasadami wiary a prawdą objawioną w Piśmie Świętym. Byli to często ludzie o charyzmatycznej osobowości, porywający tłumy, potrafiący zarażać swoją spontanicznością i żarliwością religijną. We Włoszech taką rolę odegrały we wczesnej fazie renesansu franciszkańskie formacje zakonne (franciszkanie, klaryski, bernardyni) oraz dominikanie. W krajach na północ od Alp - ruch luterański i wszystkie wywodzące się od niego odłamy religijne.

Santa Maria del Fiore, Florencja – freski we wnętrzu kopuły w katedrze. Freski powstały ponad 130 lat po poświęceniu wzniesionej wówczas największej kopuły. Ich malowanie rozpoczął Giorgio Vasari, uznawany za ojca historii sztuki, który nie zdążył ukończyć tego zadania. W najwyższej strefie widzimy proroków, później ludzi zbawionych, w dolnych rzędach przedstawiono potępionych

Źródło: Wikimedia Commons, MatthiasKabel, licencja: CC BY-SA 3.0.

Nagrobek Wawrzyńca II Medyceusza w tzw. Starej Zakrystii kościoła św. Wawrzyńca we Florencji (1526-1534)

Źródło: Michał Anioł, 1519, domena publiczna.

Fasada kościoła Santa Maria Novella we Florencji. Fasada średniowiecznego kościoła przyklasztornego dominikanów zaprojektowana została przez znanego teoretyka architektury renesansowej L. B. Albertiego i wykonana w latach 1456-1470. Zwróć uwagę na połączenie elementów gotyckich w postaci kilku zwieńczeń ostrołukowych z dominującymi łukami półkolistymi nawiązującymi do tradycji rzymskich łuków triumfalnych. Ważnym elementem było zastosowanie spływów wolutowych - wykończeń dachu w kształcie ślimacznicy stanowiących zamknięcie połaci dachowej między wyższą nawą główną a niższymi nawami bocznymi. Stanie się to stałym elementem późniejszych fasad renesansowych, a przede wszystkim barokowych

Źródło: Wikimedia Commons, Maksim, licencja: CC BY-SA 3.0.

Rycerz ciągle obecny, choć inaczej

Dawny ideał rycerza również uległ zmianom pod wpływem nowej rzeczywistości. Pojawiły się wzorce:

- rycerza – władcy,
- rycerza – ziemianina,
- rycerza – odkrywcy,
- rycerza – żołnierza, obrońcy prawdziwej wiary,
- rycerza – dworzanina.

W poszczególnych krajach europejskich te ideały miały swoje lokalne, specyficzne odmiany. Tym, co je łączyło, było powiązanie ich z uprzywilejowanymi politycznie, ale najczęściej również ekonomicznie, stanami rządzącymi. Powstawały traktaty głęboko oddziałujące na upowszechnienie tych ideałów.

Młody rycerz na tle pejzażu

Źródło: Vittore Carpaccio, 1510, olej na płótnie, Muzeum Thyssen-Bornemisza, domena publiczna.

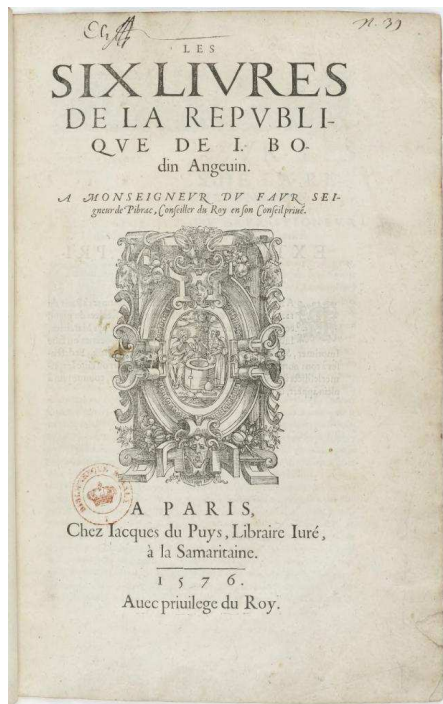
Ideał władcy i społeczeństwa

Niccolo Machiavelli [czyt.: nikolo makiawelli] (1469-1527) w dziele 'Książę' (Il Principe; 1532) ukazał władcę, który odrzuca krępującą go w działaniu moralność w imię nadrzędnej zasady - racji stanu. Podobnie inny teoretyk władzy - Francuz

Jean Bodin [czyt.: żą buda] (1530-1596) postawił władcę i jego poczynania ponad poddanych, którzy nie powinni sprzeciwiać się jego woli. Nawet jeśli ta byłaby niezgodna z prawami boskimi. Mogli jedynie biernie uchylać się od jej wykonania.

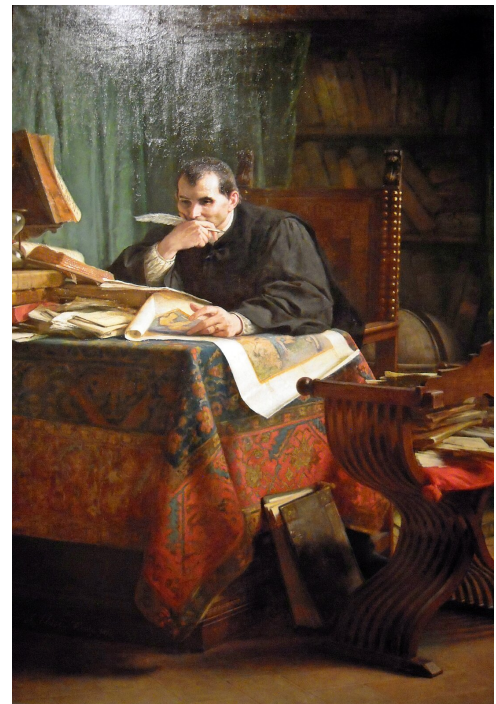
Owa swoista sakralizacja władzy, która działała nieco jak opatrzność boska, stała się w przyszłości podstawą budowy monarchii absolutnych.

Sprawiedliwości można było szukać w wierze w Boga i życie pozagrobowe lub w rzeczywistości wyimaginowanej, nierealnej, jaką proponowali liczni renesansowi myśliciele - przykładowo **Thomas Morus** (1478-1535) w swojej 'Utopii'. Stworzył on obraz żyjącego na odległej wyspie idealnego i sprawiedliwego społeczeństwa, wolnego od uciążliwości, jakie były udziałem ówczesnych ludzi. Podobnie było w dziełach **Tommasa Campanelli** [czyt.: tomazo kampanella] (1568-1639); najsłynniejsze jego dzieło to 'Miasto Słońca' 1602) czy **François Rabelais** [czyt.: fransuła rabelie] (1483-1559), autora 'Gargantui i Pantagruela'.

Karta tytułowa najważniejszego dzieła „Sześć Ksiąg o Republice” z 1576 r.

Źródło: Jean Bodin, 1576, domena publiczna.

Niccolo Machiavelli przy pracy wg włoskiego obrazu z XIX w.

Źródło: Stefano Ussi, 1894, Galeria Sztuki Nowoczesnej i Współczesnej w Rzymie, domena publiczna.

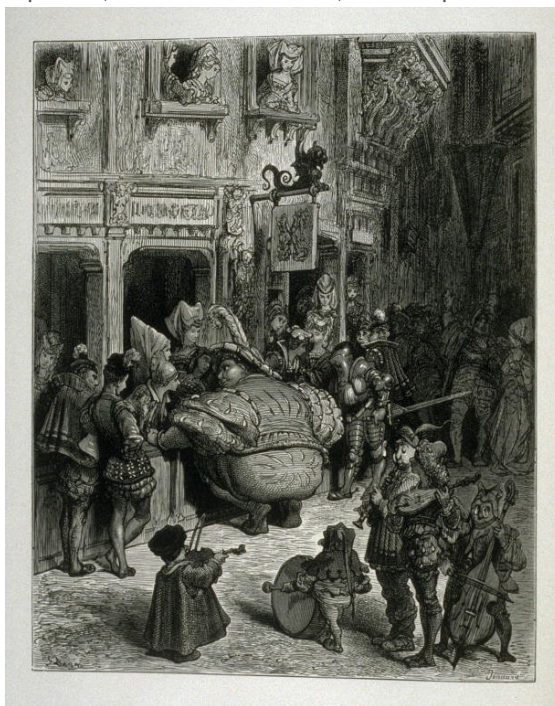
Tomas Morus

Źródło: Hans Holbein Młodszy, *Tomas Morus*, 1527, olej na drewnie, Frick Collection, Nowy Jork, domena publiczna.

François Rabelais

Źródło: a. nn., *François Rabelais*, olej na płótnie, Château de Versailles, domena publiczna.

Gargantua i Pantagruel – ilustracja do książki

Źródło: Gustave Doré, 1873, domena publiczna.

Polecenie 7

Opisz, na czym polegała nowa renesansowa religijność.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., domena publiczna.

Polecenie 8

Określ, do jakich wzorców osobowych średniowiecza nawiązywali 'kondotierzy' (dowódcy najemnych oddziałów wojskowych) we Włoszech (jeden z nich widoczny na poniższym zdjęciu).

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Portret kondotiera

Źródło: Artemisia Gentileschi, 1622, olej na płótnie, Palazzo d'Accursio, domena publiczna.

Polecenie 9

Wyjaśnij, jakie nowe poglądy dotyczące zasad sprawowania władzy pojawiły się w okresie renesansu oraz w jakich pracach zostały zawarte.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Rycerz – dworzanin

Początków dworskiej grzeczności należy szukać już w średniowieczu, gdy dwory władców traciły charakter wędrowny i coraz częściej wiązały się z jedną siedzibą. W renesansowych miastach-państwach włoskich istotną rolę odgrywał mecenat, dzięki któremu rosła ich reprezentacyjność i prestiż. Odbiorcą tego przepychu był przede wszystkim dwór. Lud obserwował życie władców jedynie sporadycznie, podczas uroczystości publicznych - wjazdów, koronacji, zaślubin. Opis życia dworskiego i idealnego dworzanina pozostawił nam [Baldassare Castiglione](#)

[czyt.: Baltasare Kastilione] (1478-1529) w dziele 'Dworzanin' ('Cortegiano' wyd. 1528), które doczekało się przekładów na wiele języków europejskich. Jego polską parafrazę (swobodną przeróbkę) pod tytułem 'Dworzanin polski' napisał [Łukasz Górnicki](#) (1527-1603) w roku 1566.

Castiglione

Źródło: Rafael Santi, 1514, olej na płótnie, Muzeum Luwr, domena publiczna.

Ćwiczenie 2

Do tytułu dzieła przyporządkuj jego autora.

Utopia

Górnicki

Dworzanin

Campanella

Miasto Słońca

Morus

Dworzanin polski

Machiavelli

Książę

Castiglione

Gargantua i Pantagruel

Rabelais

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Renesansowe ścieżki kariery

Kręgi renesansowych dworów florenckich stały się kuźnią nowych wzorców osobowych odbiegających od tradycji feudalno-średniowiecznych. Uczony, humanista, koneser sztuki, pisarz, artysta - wszystkie te role społeczne ukształtowały się w miastach włoskich, a przejęte zostały przez całą Europę. Nie wiązały się z tradycjami rycerskimi i kościelnymi, pokazywały krąg ludzi świeckich, mieszczan, którzy często szlachectwo otrzymywali w uznaniu zasług. Tak stało się też ze wspomnianym Łukaszem Górnickim, który otrzymał od króla Zygmunta Augusta szlachectwo. Pojawiła się zatem zupełnie nowa możliwość awansu społecznego poprzez samorealizację i własne osiągnięcia. Taka możliwość kariery otwierała się głównie przed mieszczanami i to oni najczęściej z niej korzystali. Większość architektów i malarzy włoskiego odrodzenia zdobyła uznanie, szacunek, a przede wszystkim sławę właśnie dzięki upowszechnieniu się nowych wzorców osobowych w renesansowej Europie.

Herb Ogończyk

Źródło: Tadeusz Gajl, *Herb Ogończyk, Herbarz polski: od średniowiecza do XX wieku*, licencja: CC BY-SA 3.0.

((Jan Długosz

Insignia seu Clenodia Regis et Regni Poloniae.

Z kodeksu kórnickiego

Powała (Ogonowyc) (...) Ród morawski wyszły z domu Odrowążów,
w nim mężowie uprzejmi, skłonni do pijatyki

Zygmunt August z Bożej łaski król Polski etc. oznajmiamy etc., że
został nam okazany dokument wielmożnego niegdyś Mikołaja
Myszkowskiego z Mirowa kasztelana wojnickiego i starosty księstw
oświęcimskiego i Zatorskiego oraz międzyrzeckiego, przez
szlachetnego Łukasza Górnickiego herbu Ogończyk, kustosza naszej
biblioteki; dokument ten zaświadcza, że pewni szlachcice posesjonaci
stawili się przed rzeczonym wielmożnym kasztelanem wojnickim
i oświadczyli prawnie, w formie najpełniejszej, iż wspomniany
szlachetny Łukasz Górnicki (który wówczas w szlacheństwie był
naganiony przez niejakiego szlachetnego Łukasza Oleśnickiego) jest
z urodzenia prawym i niewątpliwie szlachcicem... My, widząc
dokument tego świadectwa prawnie sporządzony i starannie
zbadawszy go, uznaliśmy i niniejszym listem uznajemy i oświadczamy,
że wspomniany szlachetny Łukasz Górnicki jest prawdziwym

i niewątpliwym szlachcicem, i równym każdemu szlachcicowi w naszym królestwie i w każdym miejscu, tedy zdolnym i godnym przyjmowania wszystkich zaszczytów w królestwie i posiadłościach naszych... Dla większej wiary i na oczywiste świadectwo niniejszy dokument ręką naszą podpisaliśmy i pieczęć naszą przywiesić przy nim rozkazaliśmy. Dan w Wilnie, szóstego maja Roku Pańskiego 1561.

Z **oblaty** w aktach ziemskich krakowskich wpisanej d. 2 czerwca 1561 r. t. 37. p. 862

Źródło: Jan Długosz, *Insignia seu Clenodia Regis et Regni Poloniae. Z kodeksu kórnickiego*, tłum. Marciniak, Poznań 1885, s. 25.

Mecenat panujących

Wielkie rody rządzące we Włoszech (nie zawsze były to rody panujące, przykładowo Medyceusze stali na czele florenckiej republiki miejskiej, którą dopiero w XVI w. przekształcili w monarchię) budowały swój prestiż przez sztukę. Podobnie jak niegdyś miasta, teraz poszczególni **władcy prześcigali się w mecenacie**. Sprowadzano najwybitniejszych poetów, pisarzy, myślicieli i uczonych. Zamawiano okazałe cykle malarskie, rzeźby, fundowano wspaniałe pałace i kaplice rodzinne, które miały podtrzymywać mit wielkości rodu. Płynące szerokim strumieniem pieniądze umożliwiły niebywały wprost wysyp dzieł wielkich artystów, które do dzisiaj pozostają wzorcami harmonii i piękna.

Juliusz II (właśc. Giuliano della Rovere; ur. 5 grudnia 1443 w Albisoli, zm. 21 lutego 1513 w Rzymie) – papież w okresie od 1 listopada 1503 do 21 lutego 1513. Jego wielką zasługą, poza dobrym administrowaniem papieskim skarbcem oraz odbudową wizerunku stolicy apostolskiej, była opieka (mecenat), jaką rozciągał nad artystami tej miary, co Michał Anioł, Donato Bramante czy Rafael Santi. Wielką, nawet wówczas, gdy prawdziwe jest twierdzenie, że główną intencją mecenasa jest chęć zapisania się w pamięci potomnych

Źródło: Rafael Santi, *Papież Juliusz II*, 1511, olej na topoli, National Gallery, domena publiczna.

Wawrzyniec Wspaniały – władca (niemal księżę), mecenas

Źródło: Andrea del Verrocchio, 1480, malowana terakota, Muzeum w Waszyngtonie, domena publiczna.

Florencja – kaplica Pazzich. Kaplica znanego i bogatego rodu florenckiego zaprojektowana została przez Filippo Brunelleschiego w 1430, ale budowano ją w latach 1442-1478 i nigdy nie ukończono, gdyż z powodów politycznych Pazzich wygnano z miasta. Zwróć uwagę na zastosowanie klasycznych kolumn korynckich i łuku

Źródło: Wikimedia Commons, Gryffindor, licencja: CC BY-SA 3.0.

Nowa sztuka

W sztuce, dzięki nawiązywaniu do antycznych pierwowzorów, również dokonano wielkich odkryć. W malarstwie nauczono się stosować perspektywę malarską i operować światłocieniem. W architekturze zastosowano teorie starożytnych porządków, dopasowując je do potrzeb i gustów współczesnych odbiorców. Szczególnie chętnie stosowano kopułę jako nawiązanie do centralnego planu budowli. Ilustruje to realizacja śmiałego projektu kopuły katedry we Florencji. Urzeczywistniona przez **Filippo Brunelleschiego** [czyt.: filippo bruneleski] (1377-1446) zapoczątkowała swoistą modę, która stała się inspiracją do przebudowy bazyliki św. Piotra w Rzymie, realizowanej przez kilka dziesięcioleci. Na jej ostateczny kształt złożył się geniusz wielu artystów, ale zasadniczą formę nadał jej **Michał Anioł Buonarroti** [czyt.: błunaroti] (1475-1564).

Miniatura z pierwszej poł. XIV w. z rękopisu przechowywanego obecnie w Heidelbergu. Obraz przedstawia księcia Ottona IV z Bambergu grającego w szachy z jakąś niewiastą, u dołu przygrywają im muzycy. Zwróć uwagę, jak namalowano szachownicę i jak namalowano muzyków (postacie są znacznie mniejsze niż książę)

Źródło: Meister des Codex Manesse, 1305, domena publiczna.

Polecenie 10

Na podstawie powyższego obrazu, odpowiedz na pytania.

- Określ, dlaczego postacie muzyków są mniejsze.
- Wyjaśnij, czy w rzeczywistości ktoś, kto stoi bliżej, wydaje się większy, czy mniejszy.
- Wyjaśnij, czy można byłoby grać na planszy ustawionej w sposób zaprezentowany na rysunku.
- Wyjaśnij, dlaczego tak namalowano planszę.
- Przypomnij sobie portrety malowane w starożytnym Egipcie – jak malowano oko na twarzy ujętej z profilu (boku).
- Wyjaśnij, jaki związek z malarstwem średniowiecznym mają wszystkie omówione przez Ciebie elementy obrazu.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Obraz z 1505 r. weneckiego malarza B. Belliniego „Święta rozmowa” (Sacra conversazione) z kościoła w Wenecji

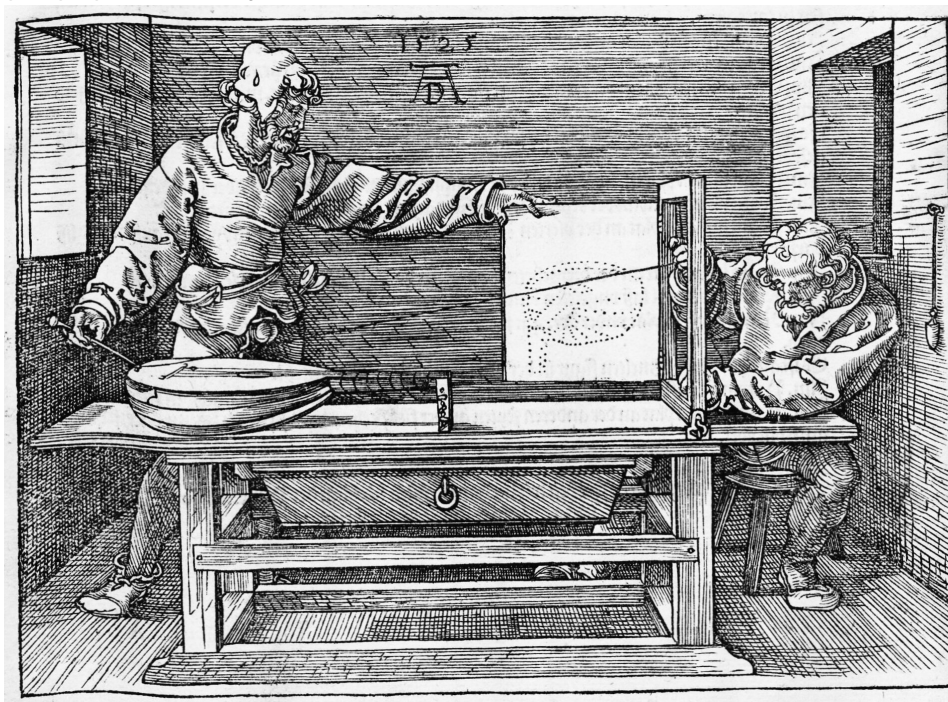
Źródło: Wikimedia Commons, Roman Bonnefoy, Giovanni Bellini, 1505, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 11

Na podstawie powyższego obrazu, odpowiedz na pytania.

- Określ, jakie są proporcje wysokości postaci.
- Wymień kto jest najważniejszy w tej kompozycji i czy zostało to podkreślone wielkością podobizny. Porównaj to z poprzednim obrazem.
- Wyjaśnij, jakie ma to znaczenie symboliczne i kompozycyjne.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Grafika Albrechta Dürera z 1525 r. (widać monogram artysty i datę) przedstawia dwóch mężczyzn zajętych nanoszeniem na karton papieru o rozmiarach przyszłego obrazu proporcji leżącego instrumentu (lutni). Prowadzą oni sznurek i zaznaczają, w którym miejscu linia przetnie papier lub płótno na ustawionej pionowo ramie

Źródło: Albrecht Dürer, *Unterweysung der Messung, mit dem Zirckel und Richtscheyt, in Linien, Ebenen und gantzen corporen* (Instrukcja pomiarów z cyrklem i linijką linii, płaszczyzn i całych figur) księga IV., s. 180, dostępny w internecie:

https://de.wikisource.org/wiki/Unterweysung_der_Messung,_mit_dem_Zirckel_und_Richtscheyt,_in_Linien,_Ebenen_unnd_gantz_en_corporen/Viertes_Buch [dostęp 1.11.2015], domena publiczna.

Kościół św. Franciszka w Rimini. Fasadę kościoła zaprojektował i wznosił w latach 50. XV w. znany artysta i znawca starożytnej architektury Leon Battista Alberti (m.in. tłumaczył i przerabiał dzieło Witruwiusza – rzymskiego architekta i inżyniera wojennego żyjącego w I w. p.n.e.). Zastosował on w fasadzie detale znane z budowli antycznych – kolumnę, łuk, gzymsy

Źródło: Georges Jansoone, Wikimedia Commons, 2006, licencja: CC BY-SA 4.0.

Polecenie 12

Porównaj nieukończoną fasadę z Rimini z wcześniejszą fasadą kościoła Santa Maria Novella we Florencji umieszczoną wyżej. Podaj różnice oraz cechy wspólne.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Kopuła katedry we Florencji. Kopuła, wybudowana według zwycięskiego projektu architektonicznego przez Filippo Brunelleschiego w latach 1420-1434, stanowiła dowód na potęgę miasta. Miała 107 m wysokości i 47 metrów średnicy

Źródło: Wikimedia Commons, Fitamant, licencja: CC BY-SA 3.0.

Kopuła bazyliki św. Piotra w Rzymie. Kopuła zaprojektowana została przez Michała Anioła, ale do chwili śmierci udało mu się wybudować jedynie tumbę (tj. podwyższenie, na którym oparta jest sama kopuła – tu z oknami i oddzielonymi podwójnymi kolumnami), a samą kopułę ukończono według jego projektu do roku 1590. Przekrój kopuły wewnątrz wynosi 41,5 m, a wysokość od posadzki – 133 m

Źródło: Wikimedia Commons, Myrabella, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 13

Do wymienionych cech sztuki i architektury renesansu przyporządkuj przykładowe dzieła lub twórców:

- zastosowanie perspektywy linearnej,
- renesansowa fasada,
- kopuła.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Rysunek ucznia Michała Anioła – Daniele da Volterra

Źródło: Daniele da Volterra, *Portret Michała Anioła*, Teylers Museum, domena publiczna.

Michał Anioł – człowiek renesansu

Dokonania tego twórcy do dzisiaj wzbudzają podziw. Był nie tylko genialnym architektem, ale też doskonałym malarzem, a przede wszystkim rzeźbiarzem. Dzieła stworzone przez

niego wchodzi dziś do podstawowego kanonu sztuki renesansowej. Jego realizacje:

- **architektoniczne:**
- ostateczny kształt bazyliki watykańskiej,
- Pałac Kapitolński w Rzymie,
- Kaplica Medyceuszy we Florencji,
- **malarskie:**
- freski w kaplicy Sykstyńskiej w Watykanie ze słynnym Sądem Ostatecznym oraz Stworzeniem Adama,
- **rzeźbiarskie:**
- 'Dawid' we Florencji,
- 'Mojżesz' w Rzymie,
- 'Pieta' w Rzymie. Michał Anioł zaskakiwał nie tylko swoim talentem, ale też wszechstronnością.

Było to zresztą cechą większości twórców tego okresu i dlatego właśnie określenie '**człowiek renesansu**' do dzisiaj odnosi się do osób o bardzo szerokich zainteresowaniach i umiejętnościach.

Michał Anioł – Kaplica Sykstyńska – widok ogólny fresków na sklepieniu oraz Sądu Ostatecznego. Michał Anioł był autorem fresków na sklepieniu oraz w partii okiennej (1508-1512), a także Sądu Ostatecznego (1534-1541)

Źródło: Wikimedia Commons, Antoine Taveneaux, licencja: CC BY-SA 3.0.

Sklepienie Kaplicy Sykstyńskiej

Źródło: Aaron Logan, 2003, fotografia, Kaplica Sykstyńska, licencja: CC BY 2.5.

Sąd Ostateczny

Źródło: Michał Anioł, fresk, Kaplica Sykstyńska, domena publiczna.

Michał Anioł – rzeźba przedstawiająca Dawida (1504)

Źródło: David Gaya, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Rzeźba na nagrobku papieża Juliusza II w rzymskim kościele św. Piotra w Okowach (San Pietro in Vincoli)

Źródło: Goldmund100, *Michał Anioł – rzeźba Mojżesza*, fotografia, licencja: CC BY-SA 3.0.

Michał Anioł – Pieta (1498-1502). Pieta to podobizna Matki Boskiej trzymającej na kolanach zmarłego Chrystusa. Pieta watykańska Michała Anioła należy do najśłynniejszych. W 1972 r. rzeźba została uszkodzona przez szaleńca, ale szybko została odrestaurowana
Źródło: Stanislav Traykov, Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 3.0.

Leonardo da Vinci, Rafael Santi i inni

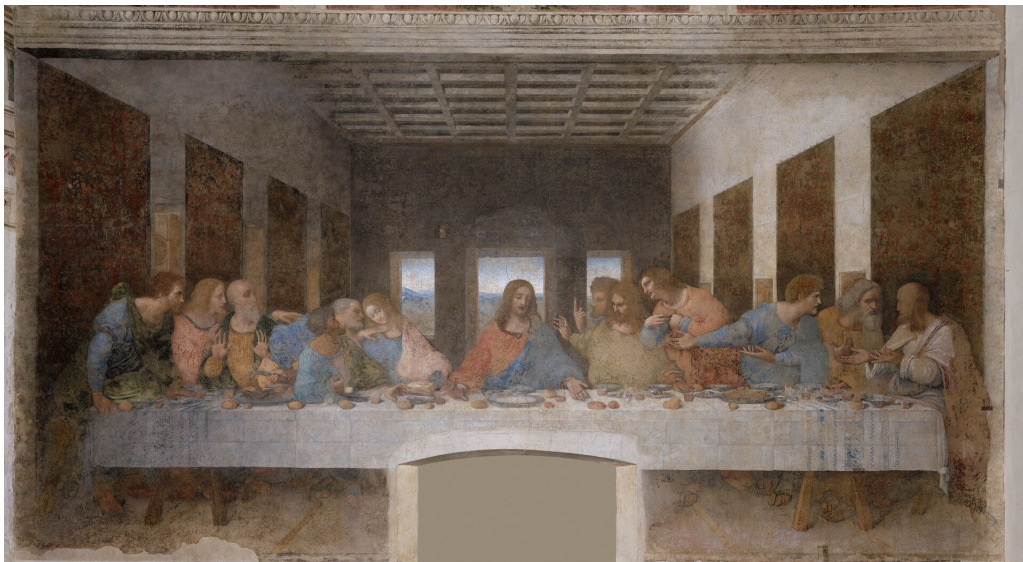
Kolejnym znanym artystą wówczas działającym był [Leonardo da Vinci](#) [czyt.: da winczi] (1452-1519): architekt, malarz, rzeźbiarz, wynalazca. Jego obrazy: 'Mona Lisa', 'Dama z gronostajem' czy 'Ostatnia Wieczerza' uznawane są za sztandarowe dzieła epoki. Zasłynął jednak swoimi fantastycznymi projektami przedziwnych machin, które często traktowane są jak prorocze wizje. Atmosfera pewnej tajemniczości, podsycana jego przedziwną manierą stosowania pisma lustrzanego czy niezrozumiałymi notatkami, do dziś pobudza fantazję twórców. Współczesny mu [Rafael Santi](#) (1483-1520) był wprawdzie może mniej wszechstronny, ale z pewnością bardziej płodny jako malarz, jego liczne dzieła podziwiamy do dzisiaj.

Trudno wymienić wszystkich artystów czynnych w ciągu tych ponad 200 lat, poczynając od prekursorów renesansu, jak [Giotto di Bondone](#), [czyt.: dżiotto di bondone] przez [Masaccio](#) [czyt.: mazaccio], [Sandro Botticello](#), [czyt.: boticzelli] po [Tycjana](#). Pewne jest, że niespotykana erupcja talentów i indywidualności oraz powszechne uznanie, wręcz sława, jaką się cieszyli, w sposób zasadniczy zmieniły pozycję artysty. Przestał on być bezimiennym rzemieślnikiem, a stał się osobą 'natchnioną' przez Boga. Zaczęła się powolna 'sakralizacja' jego statusu, proces trwający do dzisiaj.

Obecnie obraz przechowywany jest w Muzeum Czartoryskich w Krakowie. Należy do najcenniejszych polskich zabytków muzealnych

Źródło: Leonardo da Vinci, *Dama z gronostajem (Portret Cecylii Gallerani)*, olej i tempera na drewnianym panelu, National Museum, Czartoryski Collection, domena publiczna.

Ostatnia wieczerza. Fresk w klasztorze w Mediolanie wykonano na zlecenie księcia Ludwika Sforzy. Z powodu wilgoci malowidło było bardzo uszkodzone, ale po piętnastoletniej konserwacji przywrócono mu dawną świetność

Źródło: Leonardo da Vinci, 1495, fresk, Santa Maria delle Grazie, domena publiczna.

Leonardo da Vinci – model maszyny latającej. Model wykonany na podstawie projektów Leonarda Da Vinci w Muzeum w Mediolanie

Źródło: Arnaud 25, fotografia, domena publiczna.

Rękopis Leonarda da Vinci z notatkami z botaniki. Obecnie przechowywany w Bibliotece w Paryżu. Zwróć uwagę na notatki sporządzone słynnym pismem lustrzanym – litery miały normalny wygląd dopiero, gdy oglądało się je odbite w lustrze

Źródło: Leonardo da Vinci, *Notatki z botaniki*, Biblioteka w Paryżu, domena publiczna.

Madonna Sykstyńska

Źródło: Rafael Santi, 1513, olej na płótnie, Galeria Obrazów Starych Mistrzów w Dreźnie, domena publiczna.

Polecenie 14

Wymień najważniejsze dzieła:

- Michała Anioła,
- Leonarda da Vinci.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Polecenie 15

Który z twórców - Michał Anioł czy Leonardo da Vinci - był twoim zdaniem większym artystą, pełniej realizował ideały renesansu.

Źródło: Contentplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Na północ od Alp

Przykład płynący z Italii znalazł naśladowców na północ od Alp. W każdym z krajów europejskich spotykamy artystów sprowadzonych z Włoch, w każdym powstają wspaniałe obiekty architektoniczne, ale pojawiają się też rodzimi, nowatorscy twórcy. Największym ośrodkiem nowej sztuki i architektury poza Italią, znaczącą konkurencyjną propozycją stały się Niderlandy, obszar pod wieloma względami podobny do Włoch. Tu również obserwujemy wyjątkowo bujny rozwój miast i płodnego połączenia mecenatu książęcego oraz mieszczańskiego, a niderlandzka architektura będzie stanowiła wzorzec dla całego obszaru północnoeuropejskiego, sięgając swoimi wpływami też na tereny polskie.

Malarstwo olejne [Jana van Eycka](#) [czyt.: wan ejk], [rodziny Brueghelów](#) czy [Hieronima Boscha](#) [czyt.: bosza] było równie poszukiwane i chyba nie mniej cenione niż mistrzów włoskich. Podobnie zresztą jak dzieła Niemców – [Albrechta Dürera](#) [czyt.: direra] czy [Hansa Holbeina](#) [czyt.: holbajna]. We Francji zbyt silne były tradycje gotyckie (por. lekcja 78), ale tu również powstały budowle wykorzystujące wzorce południowoeuropejskie, np. wschodnie skrzydło Luwru czy wspaniałe zamki nad Loarą ze słynnym zamkiem w Blois [czyt.: blua] i Chambord [czyt.: szombo]. W Hiszpanii wzniesiono monumentalny Eskurial, a dziś najbardziej cenione są pełne ekspresji płótna [El Greca](#) [czyt.: greko].

Haarlem – hala targowa (ławy rzeźnicze – jatki) – wybudowana na wielkim Rynku w Haarlemie w latach 1602-1603. Jest to północna odmiana architektury renesansowej. Zwróć uwagę na materiał, jakim się posłużono do budowy ścian i detalu wykończeniowego; potem na okna, ich akcentowanie, kształt oraz rozmieszczenie, wreszcie na szczyt budynku i jego ozdoby

Źródło: Wikimedia Commons, Welleschik, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 16

Spróbuj porównać budynek jatki rzeźniczej w Harlemie z budynkiem np. kościoła zbudowanego przez Albertiego w Rimini. Wymień podobieństwa i różnice.

Źródło: Contetplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ratusz w Antwerpii – renesansowy. Budowla zaprojektowana przez Cornelisa Florisa, wzniesiona w latach 1561-1565

Źródło: Wikimedia Commons, Klaus with K, 2007, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 17

Porównaj ratusze w Brukseli i Antwerpii – wymień podobieństwa i różnice.

Źródło: Contetplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Ratusz w Brukseli – gotycki. Wzniesiony w latach 1402-1454 w stylu późnego gotyku brabanckiego

Źródło: Wikimedia Commons, Ben2, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 18

Opisz ratusz w Brukseli, zwróć uwagę na detale architektoniczne, takie jak: ostrołukowe nadokienniki, liczne wieżyczki z pinaklami, bogaty wystrój rzeźbiarski fasady – rzeźby umieszczone pod baldachimami, podobnie jak w architekturze sakralnej.

Źródło: Contetplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Wesele Wiejskie

Źródło: Pieter Bruegel starszy, 1568, olej na desce, Kunsthistorisches Museum, Wiedeń, domena publiczna.

Polecenie 19

Porównaj obrazy włoskich mistrzów i spróbuj wypisać różnice, odpowiadając na pytania:

- Określ jaka jest tematyka obrazów.
- Opisz, jakie są stroje osób pokazanych na obrazach.
- Czy stosuje się w obrazach zasady perspektywy linearnej.
- Na podstawie wynotowanych informacji napisz, dla kogo przeznaczone były dzieła, które porównujesz.

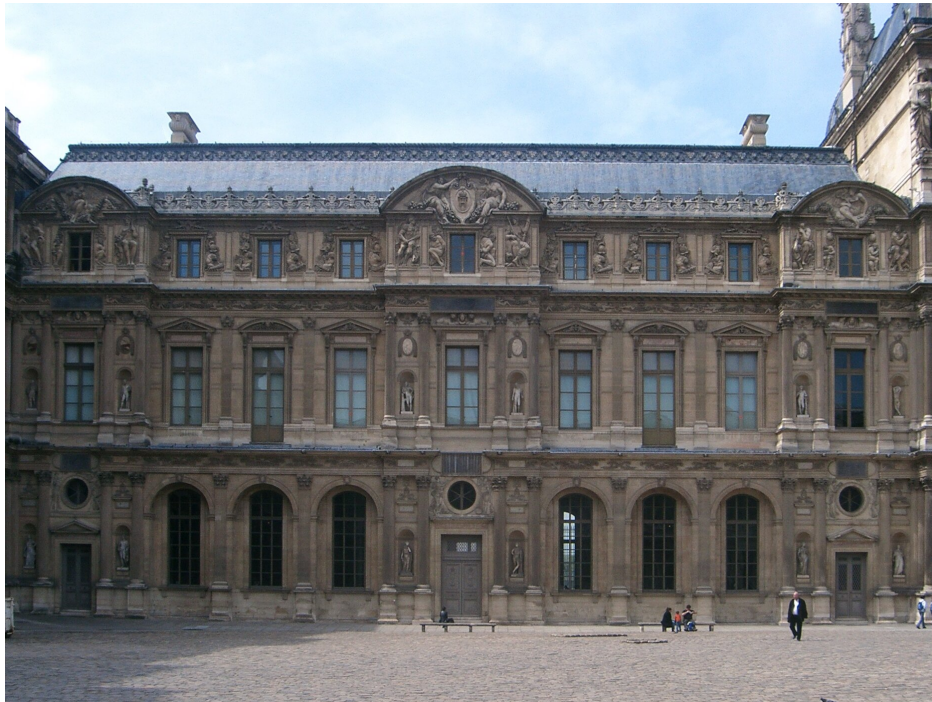
Obraz przedstawiający nierzeczywisty świat za pomocą obiektów zaczerpniętych z otoczenia. Jego właścicielem był książę Wilhelm I Orański, ale po wybuchu buntu antyhiszpańskiego, na czele którego stanęła dynastia Orańska, obraz został skonfiskowany i przewieziony do Hiszpanii. Obecnie znajduje się w Muzeum Prado w Madrycie

Źródło: Hieronim Bosch, *Ogród rozkoszy*, olej na desce, Prado, domena publiczna.

Autoportret

Źródło: Albrecht Dürer, 1500, olej na desce, Stara Pinakoteka w Monachium, domena publiczna.

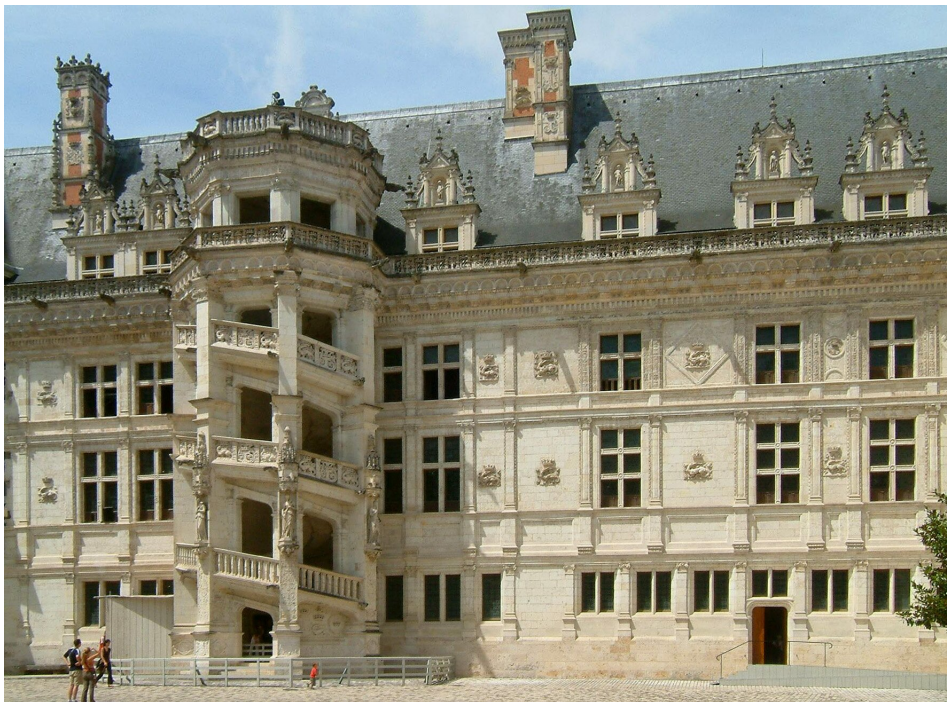
Wschodnia fasada Luwru. Fasada pałacu królewskiego Luwr w Paryżu wzniesiona na polecenie Franciszka I przez architekta Pierre Lescota po 1546 r.

Źródło: Wikimedia Commons, Beckstet, licencja: CC BY-SA 3.0.

Polecenie 20

Zwróć uwagę na detal architektoniczny, obramienia okien, naczółki nad oknami, podziały ściany między oknami i podziały między piętrami. Wyjaśnij co wskazuje na stylistykę renesansową.

Źródło: Contetplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Klatka schodowa zamku w Blois. Jest to skrzydło wzniesione przez Franciszka I w pierwszej poł. XVI w. Zastosowano do budowy kamień, a detal ma wyraźnie renesansowy charakter
 Źródło: Wikimedia Commons, Christophe Finot, licencja: CC BY-SA 2.5.

Pałac w Chambord (1519-1559). Pałac wzniesiony na rozkaz królów Francji Franciszka I oraz Henryka II
 Źródło: Wikimedia Commons, LaurentC92, licencja: CC BY-SA 3.0.

Pogrzeb hrabiego Orgaza

Źródło: El Greco, 1586, olej na płótnie, domena publiczna.

Polecenie 21

Wymień przykładowe dzieła renesansu (architektury i malarstwa) w krajach:

- Niderlandy,
- Niemcy (kraje niemieckie),
- Francja,
- Hiszpania.

Źródło: Contetplus.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.